

Хусайннинг отаси Гиёсиддин Мансур 1445 йилда вафот этгач, Хусайн 14 ёшигача мактабда таълим олади ва шу мактабда ёш Алишер билан дўстлашади. Тарихий манбалардан шу нарса муълумки, Султон Хусайн Бойкаро Темурий шахзодалар орасида жасоратли, мард, одил ва тадбиркор салтанат сохиби бўлган.

Султон Хусайн Амир Темурнинг эвараси бўлиб, 1438 йил июль (хижрий 842 йил, мухаррам) ойида Хиротнинг шарки-шимолидаги Давлатхона саройида дунёга келган. Унинг отаси Гиёсиддин Мансур Бойкоро Мирзонинг учинчи ўгли эди. Бойкоро Мирзонинг отаси эса Амир Темурнинг иккинчи ўгли Умар Шайх (1356-1394), онаси Феруза бегим эса ота томонидан Амир Темурнинг катта кизи Ўғи Беги хонимнинг ўгли Султон Хусайн Мирзонинг кизи бўлиб, Феруза бегимнинг онаси Кутлуг Султон бегим эса Амир Темурнинг учинчи ўгли Мироншоҳ Мирзонинг (1366-1408) кизи эди. Дархакикат, Хусайн Бойкоро Захириддин Мухаммад Бобур таърифлаганидек, "Карим ут-тарафайн", яъни хар икки томондан ҳам насаби Амир Темур Кўрагонга бориб туташади.

1452 йилда ёш Хусайн Хирот хукмдори Абулкосим Бобур саройига хизматга киради. 1457 йили Абулкосим Бобур вафотидан сўнг, Хусайн Мирзо саройни тарк этиб, Марв хукмдори Санжар Мирзо Марвий саройига хизматга ўтгач, хукмдор ўз кизи - 15 ёшли Бека Султонни унга никохлаб беради. Бирок, кайната билан куёв ўртасига совукчилик тушиб, саройдан кетишга мажбур бўлади. Шундан сўнг Хусайн Мирзо ўн йилдан кўпроқ вақт давомида Хоразм, Хуросон, Астробод, Мозандарон ва Журжон оралигида саргардонликда умр кечирди. Бу давр мобайнида Темурий шахзодаларнинг тожу-тахт учун олиб борган ўзаро урушларида Хусайн Мирзо ҳам фаол катнашиб, Хирот хукмдори Султон Абусайид Мирзо (1424-1469) халокатидан сўнг, 1469 йил 24 март, жума куни Хусайн Мирзо тантана билан Хиротга кириб келди ва ўша куни Жомеъ масжидида унинг номига хутба ўқилди.

Хусайн Бойкаро Темурий хукмронлик килган даврда Хуросон фукаролари бирмунча осойишта ва фаровон ҳаёт кечирган. Айникса, унинг вазири Алишер Навоийнинг саъй-ҳаракатлари натижаси ўларок, мамлакатда йирик сув иншоотлари, маъмурий ва маданий қурилишлар, Мадраса, масжид, карвонсарой, работлар, кўприклар ва шу каби қурилиш ишлари кенг кўламда олиб борилган. Шу боис Султон Хусайн Бойкоронинг

хукмронлик даврида Хирот фан ва маданият марказига айланган эди. Бу даврда илму фаннинг барча жабхаларида калам тебратган билимдон олимлар, сўз усталари, адиблар, шоирлар, мусикашунослар, хунарманд наққошлар ва мусаввирлар Хиротнинг довругини жаҳонга машхур қилганлар.

Султон Хусайн Бойкоро Хуросон музофотида, айникса, Хиротда диний ва маданий-маиший биноларни қўлаб қурдирди. Бу қурилишларнинг асосий мутасаддийси сифатида Алишер Навоийни қўрсатиш жоиздир. Шунингдек, шаҳаншоҳнинг яқин кишилари ҳамда бек ва амирлари ўз номларини абадийлаштириш мақсадида масжид, Мадраса, работ, қўприк, хаммом ва шунга ўхшаш қурилишлар билан шаҳар қўрқини янада жилолантирганлар. Чунончи, Султон Хусайн Бойкаро Гозургоҳ яқинида ўз номига Мадраса, Хирот ташқарисида "БОГИ байт ул-имон" ва " БОГИ Хамса оройи" боғларини барпо этган. Султон Бадиуззамон Мирзо номи билан аталувчи "Мадрасайи Бадиъа" ҳам Султон Хусайн Бойкоро даврининг улкан обидаларидан биридир. Бу даврда таъмирланган Жомеъ масжиди улкан бинолардан бўлиб, 403 гўмбази, 130 равоки ва 44 устунни бўлган.

Шунингдек, Алишер Навоий ҳам ўз ҳисобидан бир неча маданий-маиший бинолар, чунончи "Сафоия" номли хаммом ва "Шифоия" номли касалхона қурдирган.

Тарихчи Хондамирнинг ёзишича, Хуросонда қирққа яқин йирик иншоотлар Султон Хусайн Бойкоро даврида вужудга келган ва Хиротга атроф-теварақдан олимлар, шоирлар, адиблар, рассомлар, хаттотлар, мусикачилар ва бошқа ҳар хил ҳунар ахллари қириб кела бошлаган. Жумладан, ўша даврда табиб Хусайн Жарроҳ ичакни кесиб даволашда қумолидан фойдаланиш усулини ихтиро қилган. Устод Саййид Аҳмад гижжак, Устод Шодқули гижжак, Устод Қул Муҳаммад удий, Устод Хусайн удий, Устод Шайх Фоний ноилар Хуросонда ном чиқарган етук мусикашунос алломалардан бўлган. Наққошлик ва хаттотлик соҳасида Хожа Мирак наққош, Мавлоно Хожа Муҳаммад наққош ва буюк истеъдод соҳиби Устод Қамолiddин Бехзодлар ўз маҳоратлари билан Хуросон фаҳри ҳисобланган.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур Хусайн Бойкоро замонидаги олимлар, фозил ва шоирлар ҳақида гапириб, уларнинг ҳаммасини саромади Мавлоно Абдурахмон Жомий, шунингдек, Шайхим Судайлий, Хусайн Али Туфайлий, Осафий, Биноий, Сайфи Бухорий, Мир Хусайн Муаммоий, Мулло Муҳаммад Бадахший, Юсуф Бадиий, Охий, Шох Хусайн Коший, Хилолий Аҳлий, Муҳаммад Солиҳ ва бошқалар ҳақида қисқача тўхталиб ўтади.

Алишер Навоийнинг таъкидлашича эса Хусайн Бойкоро қадимги турк тилининг тақдирига бефарқ бўлмай, унинг ривожини учун қатор чора-тадбирларни амалга оширган. Ўша давр адабий муҳитининг баъзи бир "муътабар" намоёндалари назарида турк тили таҳқирланиб, мазкур тилда ижод этиш, ижодкорнинг истеъдодсизлигини билдирувчи нуқсонлардан бири деб ҳисобланган. Бинобарин, араб ва форс тилларига эътибор берилиб, турк тили қамситилган. Ана шундай шароитда Хусайн Бойкоро ёзувда турк тилини истеъмолга қиритиш борасида махсус фармон берган. Бу қадим қадам мамлакатнинг сиёсий, ижтимоий ва маданий ҳаётида қатта воқеа бўлгани шубҳасиз.

Хусайн Бойкоро форс ва туркий тилларида газал битиш иктидорига эга бўлса-да, асосан турк тилида "Хусайний" тахаллуси билан ижод этган. Унинг таъби назми хакида Алишер Навоий "Мажолис ун-нафоис" асарида шундай ёзади: "Ул хазратнинг хўб ашъори ва Маргуб абёти багоят кўпдур ва девон хам мураттаб бўлубтур".

Султон Хусайн Бойкаро Хуросон худудини ички ва ташки душмандан тозалагач, бегамликка, айшу-ишратга берилади. Хукмдорнинг сўнгги йиллари мамлакат ичида вужудга келган исёнларни бостириш билан ўтади. Бу исёнлар ўз ўгиллари тарафидан мулк талашиб, кўтарилган низо ва можаролардан иборат эди. Аммо шунга карамай, у кўлидан келганича мамлакатда адолат ва осойишталикни, илм-маърифат ва маданиятни раванг топтиришга ҳаракат қилган.

1506 йил бахорида Султон Хусайн Бойкаро хасталигига карамай Хуросон кўшинини йигиб, Мухаммад Шайбонийхонга қарши Мовароуннахр худудига қараб йўл олади. Шаханшоҳ Бобо Илохий мавзеига етганда, ахволи огирлашиб, кўшинни тўхтатишга қарор қилади. 1506 йил 5 май, душанба куни кечкурун салтанат соҳиби Абулғозий Султон Хусайн Мирзо Бойкоро сактаи қалб (апоплек-сия) касали билан 69 ёшида оламдан ўтади.